

Äänikirjojen suosio muuttaa lukutapoja

Äänikirjojen suosio räjähti Suomessa koronapandemian alkumetreillä kirjastojen suljettua ovensa. Yle uutisoi tänä keväänä, miten Suomesta on tullut ”äänikirjojen kuuntelun kärkimaa” (Gustafsson 2022). Tarjolla olevien nimikkeiden määrä on valtava, ja formaatin kerrontatapoja kehitellään. Helppous, tunnistettavuus, käyttäjien valintojen ennustaminen ja ohjaava logiikka luovat kuin varkain myös uudenlaista kirjallista poetiikkaa (Kangaskoski 2021, 45).

Äänikirjoista käydään runsaasti keskustelua eri medioissa ja tutkimuksessa. Kirjan muoto jakaa mielipiteitä, sillä sen merkitystenantojen taustalla vaikuttaa useita tekijöitä, joita on vaikea selittää (Kajander 2021, 91). Tämä vaatii uusia teoreettisia lähestymistapoja sekä vanhojen lukemiseen liittyvien oletusten ja uusien käyttöliittymiin nivoutuvien normatiivisuuksien kriittistä tarkastelua. Tutkimuksen näkökulmissa korostuivat pitkään arvottavat vastakkainasettelut. Kirjojen kuuntelua pidettiin esimerkiksi pinnallisempänä verrattuna perinteiseen lukemiseen. On kuitenkin syytä ottaa huomioon, mitä tarkoitusta varten ja missä luetaan. Esimerkiksi lähilukeminen tekstin analysoinnin metodina ei luonnistu yhtä hyvin kuuntelemalla. Tämäkin riippuu siitä, *mihin* halutaan kiinnittää huomiota. Jos tutkijaa esimerkiksi kiinnostaa, miten kertomus koetaan, saattavat äänikirjat palvella uudenlaisia havaintoja (Kuzmičová 2016, 218).

Pohdittaessa kaunokirjallisuuden lukemista eri tarkoituksissa, tilanteissa ja käyttöliittymien kehyksissä on hyödyllistä laajentaa *lukemisen* käsitettä sikäli, että myös tekstin käsite on laajentunut monimediaalisessa kulttuurissa. Lukeminen voidaan määritellä laajemmin tekstin ymmärtämisenä katsomalla tai kuuntelemalla (Tattersall Wallin & Nolin 2019, 471). Kyyvyssä hahmottaa tarinoita on yksilöllisiä eroja, mutta tarinoiden lukeminen kuuntelemalla ei estä niiden syvällistä ymmärtämistä (ks. esim. Rogowsky, Calhoun & Tallal 2016). Lukukokemuksen pinnallisuus ei ole siis kiinni mediasta vaan lukemisen tilanteisuudesta. Pystyykö vastaanottaja uppoutumaan lukemiseen vai kiinnittyykö hänen huomionsa samanaikaisesti johonkin muuhun?

Auditiivisiin kertomuksiin keskittyvässä tutkimuksessa on tarkasteltu myös äänikirjan ja painetun kirjan samankaltaisuuksia. Kirjallisuuden herättämät mielikuvat eivät perustu yksinomaan visuaaliseen havainnointiin vaan aistien ja liikkeiden koko repertuaariin. Verbaalisesti johonkin tiettyyn aisti- tai liikekokemukseen viittaavat kuvaukset aktivoivat aivoissa samoja alueita huolimatta siitä, välittykö viesti kirjoitettuna vai puhuttuna. Sen sijaan mielikuviin uppoutuminen ja kertomuksen kokeminen voivat olla eri tavalla merkityksellisiä silloin kun lukeminen ei ole systemaattista – kuten akateemisessa lukemisessa. (Kuzmičová 2016, 222–224.) Vaikka kirjallisuuteen uppoutuminen aktivoi aivoissa samoja alueita, ovat lukemiseen liittyvät aistikokemukset erilaisia

riippuen siitä, luetaanko kertomusta kovakantisesta kirjasta, lukulaitteesta vai älypuhelimesta.

Äänikirjojen kasvanut kulutus tuskin syrjäyttää kokonaan painettujen ja e-kirjojen lukemista, etenään tutkimuksessa ja opetuksessa. Äänikirjojen helppo saatavuus suoratoistopalvelujen, kuten Storytel, BookBeat, Nextory, myötä on silti jo muuttanut lukutottumuksia. Äänikirjojen lukemisesta on tullut osa jokapäiväisiä rutiineja erityisesti nuorten aikuisten elämässä, ja niitä luetaan erilaisiin tarpeisiin, esimerkiksi oman hyvinvoinnin edistämiseen (Tattersall Wallin 2021). On kiinnostava seurata, mitä tutkimus paljastaa siitä, miten uudet käyttöliittymät ohjaavat ja muuttavat kirjallisuuden toimintatapoja, lukukäytäntöjä ja arkea. Kuten Hanna-Riikka Roine ja Laura Piippo tiivistävät, digitaalisiin ympäristöihin keskittyvän tutkimuksen tulee avata käyttöliittymien merkityksiä ja vaikutuksia ja samalla kartoittaa tapoja, joilla ne ohjaavat ja rajoittavat meitä toimijoina (Roine & Piippo 2021, 22).

Numeron artikkeleista kaksi keskittyy kotimaiseen lyriikkaan. Maarit Soukan artikkeli tutkii puiden asemia ja merkityksiä sotienjälkeisessä runoudessa, osana kirjallisuuskeskustelua. Aineistoon sisältyy suomenkielisiä, puuaiheisia runoja, jotka kytkeytyvät modernismikeskustelun teemoihin. Analyysi hyödyntää kontrapunktista luentaa, jonka avulla on mahdollista kartoittaa modernismikeskustelun äänten välistä vuorovaikutusta. Juri Joensuun artikkeli analysoi sanaleikkejä kotimaisessa nykyrunoudessa keskittyen erityisesti anagrammiin ja spoonerismiin. Joensuu tarkastelee sanaleikkejä kunnianhimoisena taiteellisenä toimintana, joka kurottautuu huumorin alueelta merkitysten käyttäytymisen tarkkailuun ja ennakoimattomien merkitysten mahdollistamiseen.

Noora Vaakanaisen ja Mari Hatavaran artikkeli kartoittaa henkilöahmojen mielten kirjallisen esittämisen tapoja suomenkielisen proosan alkuvaiheissa. Tarkastelussa on laaja aineisto 1820-luvulta 1870-luvulle. Analyysi havainnollistaa tajunnankuvausten muotojen monipuolisuuden ja tuo esiin teosten sisäisiä variaatioita. Mielten esitykset toimivat tehokeinoina, jotka korostavat juonenkäänteitä keskeisissä kohdissa. Laura Karttunen monipuolistaa artikkelissaan kirjallisuuden ja tutkimuksen hyödyistä käytyä keskustelua John Deweyn dualismeja purkavan filosofian avulla. Karttunen esittää, että kirjallisuuden väitettyä arvoa voidaan arvioida vain kussakin konkreettisesti käytännössä, kysymällä toimisiko se hyvin toiminnan tavoitteena.

Kari Sallamaa luo katsauksen äskettäin menehtyneen professori Pertti Karkaman uraan ja merkitykseen kirjallisuudentutkijana. Sallamaa käy läpi Karkaman monipuolista ja laaja-alaista uraa, jossa sivistys toimi olennaisena pontimena. Tero Tähtisen essee avaa kiinalaista ymmärrystä kirjallisuuden olemuksesta ja merkityksestä, joka eroaa merkittävästi länsimaisista käsityksistä.

Kirja-arvioita on kaksi: Sari Salin arvioi Sylvie Patronin toimittaman antologian *Optional-Narrator Theory: Principles, Perspectives, Proposals* (2021), joka pureutuu kiisteltyyn kertojan käsitteeseen ja sen tarpeellisuuteen. Leena Kaunosen arvion kohteena on Tuula Hökän toimittama *Eeva -Liisa Manner: Vuorilla sataa. Näytelmät ja kuunnelmat* (2021), joka kokoaa yhteen Mannerin tunnettuja ja tuntemattommiksi jääneitä draamatekstejä.

Lotta Kähkönen & Riitta Jytilä

Kirjallisuus

- Gustafsson, Mia 2022. Suomesta on tullut äänikirjojen kuuntelun kärkimaa – nyt niihin halutaan myös musiikkia, tehosteita ja useita ääninäyttelijöitä. *Yle uutiset* 11.4. 2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12382665> (14.5.2022).
- Kajander, Anna 2021. Omaelämäkerrallinen ja digitaalinen materiaalisuus lukukäytäntöjen tutkimuksessa. *Avain* 18(2), 84–101. DOI: 10.30665/av.102491.
- Kangaskoski, Matti 2021. Digitaalisten kulttuurikäyttöliittymien piilevä normatiivisuus – Kirjallisuuden muuttuva poetiikka. *Avain* 18(2), 28–49. DOI: 10.30665/av.107876.
- Kuzmičová, Anežka 2016. Audiobooks and Print Narrative. Teoksessa *Audionarratology: Interfaces of Sound and Narrative*. Eds Jarmila Mildorf & Till Kinzel. Berlin & Boston: De Gruyter, 217–237.
- Rogowsky, Beth A., Barbara M. Calhoun & Paula Tallal 2016. Does Modality Matter? The Effects of Reading, Listening, and Dual Modality on Comprehension. *SAGE Open* 6(3), 1–9. DOI: 10.1177/21582440166669550.
- Roine, Hanna-Riikka & Laura Piippo 2021. Kirjallisuus ja sen tutkimus digitaalisissa ympäristöissä. *Avain* 18(2), 6–27. DOI: 10.30665/av.102654.
- Tattersall Wallin, Elisa 2022. Audiobook routines: Identifying everyday reading by listening practices amongst young adults. *Journal of Documentation* 78 (7), 266–281. DOI: 10.1108/JD-06-2021-0116.
- Tattersall Wallin, Elisa & Jan Nolin 2020. Time to read: Exploring the timespaces of subscription-based audiobooks. *New Media & Society* 22(3), 470–488. DOI: 10.1177/1461444819864691.